

Emlékezés Kubinyi Ferencre (1796-1874), a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjára

Remembering Ferenc Kubinyi (1796-1874), Honorary Member of the Hungarian Academy of Sciences

Felsőkubini és nagyolaszi Kubinyi Ferenc (1796-1874) paleontológus, politikus, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja 1796. március 21-én született Videfalván, Nógrád vármegyében, Kubinyi András és Prónay Éva fiaként. Testvére Kubinyi Ágoston (1799–1873) régész, természettudós, a Magyar Nemzeti Múzeum későbbi első igazgatója (1843 és 1869 között). Kubinyi Ferenc a 19. században kibontakozó magyarországi tudományos őslénytan első művelői közé tartozott. Kutatómunkája mellett vezető szerepet játszott az 1840-es években kibontakozó hazai természettudományos mozgalmakban is. 1841-ben a Magyar Tudós Társaság levelező, majd 1858-tól a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja lett.

Életpályája

Kubinyi Ferenc elhivatottságát és életútját jelentős mértékben meghatározta származása, valamint felmenői elkötelezettsége és érdeklődése a tudományok, művelődés és gyűjtemények kialakítása iránt. A 12. századig visszavezethető családfával rendelkező Kubinyiak ősi nemesi családjában találjuk az első magyar jogi lexikont összeállító jogtudós Kubinyi Sándort (1751-1799), a család történetét megíró Kubinyi Pétert (1765-1835). A tudományok iránt elköteleződését mindazonáltal – mind a maga, mind testvére, Ágoston vonatkozásában – leginkább édesapja, Kubinyi András alakította ki. A nagy kiterjedésű nógrádi birtokokkal rendelkező nemes vagyonának jelentős részét áldozta a mintegy ötezer kötetes könyvtárára, valamint a komoly értéket képviselő kézirat-, érem-, csiga- és kőzet gyűjteményére.

Kubinyi Ferenc alsófokú iskoláit Losoncon és Besztercebányán végezte. 1812 és 1814 között az akkor igen nagy hírnévnek örvendő debreceni Református Kollégium hallgatója volt öccsével Ágostonnal együtt. Testvérével már fiatalkori éveikben jelentős mennyiségű kőzetet, ősmaradványt gyűjtöttek, ezzel alapozva még a későbbi híres losonci gyűjteményüket.

A természettudományok iránti elhivatottsága ellenére – a kor nemesi szokásainak megfelelően, elsőszülött fiúként – apja 1815-ben jogi tanulmányokra küldte Pestre. Fővárosi tartózkodása nyomán, valamint a jurátus környezet hatására egyre erőteljesebben bekapcsolódott a politikai életbe. 1825-

től háromszor is képviselte Nógrád vármegyét a pozsonyi reformországgyűléseken. 1821 és 1832 között királyi táblajegyző, majd Nógrád megye táblabírája. 1828-36 között a szécsényi járás főszolgabírája volt. Az 1840-es években a Kossuth Lajos körül szerveződő liberális ellenzékhez csatlakozott.

Tudományos és tudományszervezői elhivatottságának felerősödésében fontos esemény, hogy Kubinyi 1832-ben részt vett a kisterenyeyi Hársas-hegy ásatásán, és megismerkedett Pulszky Ferencel, a Nemzeti Múzeum későbbi igazgatójával. Pulszky biztatására a század 30-as éveiben külföldi utakra indul, többek között Bresslauba és Jénába, ahol a kor olyan nagy tudósaival is sikerül kapcsolatot teremtenie, mint a természettudós Alexander von Humboldt vagy a mikrobiológus Christian Gottfried Ehrenberg.

Kubinyi Ferenc kiemelkedő közösség-szervező képességével aktívan részt vett az 1840-es években egyre erőteljesebben kibontakozó hazai természettudományos mozgalmakban. Alapító tagként elindítja az 1841-ben létrejött Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseit, valamint az ugyancsak 1841-ben megalakult Királyi Magyar Természettudományi Társulatot. 1848. január 3-án videsfalvi kastélyukban öccse, Ágoston, és három további bányásztanodai tanár és bányamérnök társaságában megalapítják a Magyarhoni Földtani Társulatot. Az alakuló közgyűlést 1848. augusztus 18–19-re tűzték ki, ami azonban a forradalom és szabadságharc eseményei miatt elmaradt.

Az 1848-as forradalom és szabadságharc lelkes híveként az 1848. március 31-én tartott országgyűlésen elsőként követelte az általános választójogot. A kor viszonyaira jellemző, hogy utóbb, a szabadságharc leverésekor, ezért a fellépéséért ítélték várfogságra, nem kevesebb, mint kilenc évre. Az évtizedeken keresztül fejlesztett losonci gyűjteménye is a szabadságharc eseményei nyomán, az orosz intervenciós csapatok 1849-es támadása során semmisült meg a gyűjteményt magába foglaló épületek leégésével.

Kubinyi Ferenc végül kegyelmet kapott és amnesztiával szabadult. Politikusi ténykedésének szüneteltetése lehetőséget adott arra, hogy ismét teljes elköteleződéssel forduljon a tudományszervezés feladati felé. 1850. július 6-án, az Udvar külön engedélyével tarthatták meg a „magyarhoni földtani társulat nevű egyesület alakulását”. A közgyűlésen elnöknek öccsét, Kubinyi Ágostont választották, Kubinyi Ferenc az alelnöki tiszteletet töltötte be.

1851-ben került sor a társaság első gyűjtőújtjára Hegyalján Kubinyi Ferenc és Kovács Gyula botanikus vezetésével. Egy rövid, politikusi szerepvállalást magába foglaló, megszakítással évtizedeken át járta fáradhatatlanul a felvidéki tájakat és gyűjtötte a különböző növényleleteket.

Gondos kutatásai nyomán számos publikációja keletkezett a paleontológia, geológia és archeológia köréből, melyek a Magyarhoni Földtani Társulat, a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseinek Munkálataiban jelentek meg. Nagy számban keletkeztek (nem megjelenő) kéziratok jegyzetei is, melyek a Magyar Tudományos Akadémia kéziratgyűjteményében vannak. Utolsó munkája (*Magyarország és a hozzá tartozó országok cosmographiajára vonatkozó adatok*) ugyancsak nem jelent meg, és csupán vázlatos formában maradt fenn.

Tudományos érdemei és kiemelkedő tudományszervezői tevékenysége elismeréseként a Magyar Tudós Társaság már 1841-ben levelező, majd 1858-ban a (1857-től új nevén működő) Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjává választotta, egyben az Akadémia Matematikai és Természettudományi Bizottsága első elnöke is lett. Székfoglaló előadása (*Hegyalja földismeit tekintetben*) 1854-ben jelent meg.

1861-ben rövid időre visszatért a politikai életbe: a Deák Ferenc körül szerveződő Határozati Párt képviselőjeként Losonc vármegye országgyűlési képviselője lett.

Kubinyi Ferenc szülőhelyén, Videfalván hunyt el, életének 78. évében, 1874. március 28-án.

Az őslénytani kutatásaiban – feltárás, feldolgozás és gyűjteményezés tekintetében egyaránt – kiemelkedő Kubinyi Ferenc után számos fajt neveztek el. Az ő nevét viseli 1979-től a Szécsényi Múzeum is. Kubinyi Ferenc szobra a Bükki Nemzeti Park salgótarjáni Baglyas-kő Vár Látogatóközpontjában található. A szobrot 2014. május 15-én leplezték le, emlékülés kíséretében.

Kubinyi Ferenc főbb, megjelent munkái

- *Nógrád vármegyében Tarnóczhelység határában található óriás-nagyságú kövesült fáról és azt környező kőnemekről földismereti tekintetben.* Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Pesten tartott második nagygyűlésének Munkálatai. Pest 1842.
- *Nógrádmegyei csigakövételek mellyeket alulírt a beszterczei gyűlésen bemutatott.* Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Besztercebányán tartott nagygyűlésének Munkálatai, 1843.
- *A Hegyalja földismeit tekintetben.* A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei 8., Pest 1845.
- *Magyarország és Erdély képekben.* 4 kötet (társszerkesztő: Vahot Imre). Emich Gusztáv könyvnyomdája, Pest 1853-54.

- *A Tisza medre mint az ősemlősök sírkertje, állat és őslénytani tekintetben.* Magyar Akadémiai Értesítő 3., 1855.
- *Az Óriásszarvas félek, csontmaradványok az óbudai-kisczelli mészsivatagban, némely nézetekkel a tudományos műveltség terjesztése érdekében.* Magyar Akadémiai Értesítő 4., Pest 1855.
- *Őslénytani adatok Magyarországról.* Landerer és Heckenast, Pest 1856
- *A teve és ló. Állat- és őslénytani, s a magyarok keletről előjövételére vonatkozólag, történelmi tekintetben.* Magyar Akadémiai Értesítő I., Pest 1859.
- *Ajnácskői ősemlősök.* Magyarhoni Földtani Társulat Munkálatai 2., Pest 1863.

Felhasznált irodalom

- Kecskeméti Tibor: Kubinyi Ferenc életútja és őslénytani munkássága. *Földtani Közlöny* 144/3 (2014), 287–290.
- Géczy Barnabás: *A magyarországi őslénytan története.* Hantken Kiadó, Budapest 2008.
- Nagy I. Zoltán: Kubinyi Ferenc, a természettudós. *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve* 6. (1980), 109–118.
- Praznovszky Mihály 1980: Kubinyi Ferenc közéleti tevékenysége. *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve* 6. (1980), 35–92.
- Majzon László: A két Kubinyi és a Földtani Társulat. *Földtani Közlöny* 104 (1974), 209–220.

Kelemen Miklós PhD egyetemi docens,
Nemzeti Közszerológiai Egyetem,
Államtudományi- és Nemzetközi Tanulmányok Kar,
Állam- és Jogtörténeti Tanszék
e-mail: Kelemen.Miklos@uni-nke.hu